

Etymologi - en vej til sprogtilegnelse

Annie Christensen

Lektor i russisk.
Slavisk Institut, Århus Universitet.

Jeg vil i min artikel beskrive mine erfaringer med at undervise studerende i russisk på propædeutisk kursus ved Slavisk Institut, Århus Universitet, samt en lille smule om forandringer i det moderne russiske ordforråd. Den gang jeg underviste på propædeutisk kursus, strakte det sig over et semester, dvs. vi startede 1. september med alfabetet, og i december læste vi bl.a. et lille adapteret afsnit af „Krig og fred“ af L. Tolstoj.

Det intensive kursus, jeg taler om, kræver meget både af læreren og eleverne. Som en elev en gang udtrykte det: „Bare man er væk en dobbelttime, er man bombet tilbage til stenalderen“. - Russisk virker eksotisk på de fleste. Man hører ikke kendte ord. Og man ser ingen kendte ord, da alfabetet er anderledes. Derfor er det en god ide at begynde

med at give eleverne en liste med russiske ord, som de kender fra dansk eller engelsk, (se eksempler under afsnittet 'Det etymologiske princip'), f.eks. директор доктор, трактор, Анна, Москва - direktør, doktor, traktor, Anna, Moskva. Så kan de øve sig i alfabetet og samtidig ser de, at de faktisk allerede kan en del russisk, så snart de kan bogstaverne!

Der er mange ting at holde rede på i grammatikken, bl.a. 6 kasus. Men det vanskeligste er ikke grammatikken. Den må man terpe. Har man læst tysk eller endnu bedre latin, kender man strukturerne. Jeg prøver hele tiden på at henvise til lignende grammatiske fænomener i andre sprog.

Det eneste helt fremmede er verbalaspektet. Selv om vi har noget, der

minder om det i spansk, engelsk og fransk, føles denne verbalkategori alligevel meget fremmedartet, og man er ofte i tvivl om, hvilken verbalform man skal vælge, den perfekte eller den imperfektive. Her må man lave specielle øvelser og iøvrigt vænne eleverne til at være opmærksomme på aspektbrugen i de tekster, de læser.

Men det allervanskeligste er nok trods alt ordforrådet. Det er vanskeligt at huske de russiske gloser. Dertil kommer det fremmede alfabet, som forstyrrer den visuelle hukommelse. - Jeg har anvendt to principper for at lette gloseindlæringen.

Det etymologiske princip

Jeg har prøvet på at fremkalde associationer med noget kendt hos mine elever. (Jeg taler her ikke om individuelle mnemotekniske kneb. Dem må vi alle hver især finde på.) Som jeg skrev i indledningen virker russisk eksotisk på de fleste; mange tror endda, at det er beslægtet med sådanne ikke-indoeuropæiske sprog som finsk. Men vi har jo fælles forfædre, og „kradser“ man lidt på gloserne, kommer der indimellem noget fælles frem. Min bestræbelse har været at vise slægtskabet mellem russisk på den ene side og andre bekendte sprog på den anden. F.eks. *люди ljudi* - ty. Leute, *любит ljuvit* - ty. lieben, *дом dom* - lat. domus, *береза berëza* - birketræ, *видеть videt'* - video, *берег bereg* - bjerg, *молоко moloko* - mælk, *комната komnata* - kammer, kamin. Jeg har forklaret, at indoeuropæisk p udvikles til f i de germanske sprog (men ikke i slavisk, græsk og latin), derfor

пять pjat' - fem (sml. pentagon), *полный polnyj* - fuld (men plenum). *Хлеб xleb* - ser fremmedartet ud, men er et gotisk låneord *hlaif*, eng. loaf, en form vi også kender fra ældre dansk. Jeg læser gerne i forbindelse med dette ord en strofe fra folkevisen om Niels Ebbesen:

*Saa gæstet han en kjærling
hun havde ikke uden to leve
den ene gav hun Niels Ebbesen
for han slog den kullede Greve*

Alle disse kommentarer skal gøre, at ordene hænger bedre ved, samtidig med at russisk bliver afmystificeret. Nogen vil måske spørge, om sproghistoriske kommentarer ikke tager for meget tid på et kursus af denne art. Det er ikke min erfaring. Kommentaren kan gøres ganske kort, og den kan samtidig give en nyttig association og vække elevens interesse for sproglige og kulturhistoriske sammenhænge.

Foruden fælles indoeuropæiske ord og de låneord, som allerede er omtalt, har russisk mange låneord, som gør, at man kan genkende mange ord, så snart man kan alfabetet. Og i disse år med markedsøkonomi og åbning mod Vesten vælter en sand syndflod af engelske og amerikanske låneord ind i russisk. V.K. Kostomarov sammenligner denne tid med 1700-talet, hvor der strømmede franske låneord ind i russisk. Der, hvorfra vi henter ideer, begreber, mode og ting, derfra tager vi også benævnelserne på alt dette, som han siger. Eks.:

<i>менеджер</i>	<i>menedžer</i>
<i>маркетинг</i>	<i>marketing</i>

лизинг	<i>lizing</i>
клиринг	<i>kliring</i>
ксерокс	<i>kseroks</i>
факс	<i>faks</i>
персональный компьютер (forkortet пи-си <i>pi-si</i>)	<i>personal'nyj komp'juter</i>
видеокамера	<i>videokamera</i>
уоки-токи	<i>uoki-toki</i>
принтер	<i>printer</i>
модем	<i>modem</i>
компакт-диск	<i>kompakt-disk</i>
сканер	<i>skaner</i>
ноу-хау	<i>nou-hau</i>
андерграунд	<i>andergraund</i>

Kostomarov taler ligefrem om en galopperende amerikanisering af livet i Rusland, og det kender vi jo udmærket fra vort eget land. Det er ikke nok med låneord for ting og begreber, der ikke fandtes før i Rusland, også gamle låneord fra fransk og tysk og sågar ægte russiske ord erstattes i disse år med engelske / amerikanske låneord. Eks.:

ord kan se meget langt og vanskeligt ud, men bliver lettere at forstå og huske, når man forstår, hvordan det er sat sammen. Russisk orddannelse er uhyre rig. Der findes utroligt mange muligheder for at kombinere præfikser, suffikser og leksikalske rødder og således danne nye ord. Det er derfor vigtigt at vænne eleverne til på et tidligt stade at prøve på at 'dissekere' et nyt ord og se, om de ikke kan gennemskue i det mindste noget af det. *переписываться* *perepisyvat'sja* 'korrespondere' består f. eks. af præfikset *пере* *pere* = fra et punkt til et andet, roden *пис* *pis* 'skriv', det imperfektive suffiks *ыва* *yva*, infinitivmærket *ть* *t'* og postfikset *ся* *sja*, som her har reciprok betydning. Disse fem bestanddele må man kende, da de optræder i mange andre ord. Et andet eksempel er *учительница* *učitel'nica* 'lærerinde', som er opbygget af fire dele, omtrent som det danske ord: roden *уч* 'lær-', temavokalen *ѣ* *i*, suf-

<i>importord</i>		„oprindelige” ord
саммит	<i>sammit</i>	встреча в верхах <i>vstreča v verхах</i>
сленг	<i>sleng</i>	жаргон <i>žargon</i>
брифинг	<i>brifing</i>	инструктаж <i>instruktaž</i>
паблсити	<i>pablsiti</i>	реклама <i>reklama</i>
стагнация	<i>stagnacija</i>	застой <i>zastoj</i>
шоу	<i>šou</i>	спектакль <i>spektakl'</i>
имидж	<i>imidž</i>	образ <i>obraz</i>

Af det ovenstående kan man få det indtryk, at russisk først og fremmest består af 'velkendte' ord. Det er ikke tilfældet. Her kommer princip 2 ind.

Orddannelse

Meget hurtigt kan man begynde at gøre rede for russisk orddannelse. Et

fikset тель *tel'*, som oftest betegner et nomen agentis og ница *nica*, som her betegner sexus 'kvinde'. Denne vane med at søge efter noget kendt i et ord, man møder for første gang, beholder man siden hele livet. Russisk er så ordrigt, at man bliver ved med at møde nye gloser. Tit kan man regne ud, hvad de betyder ved at se på bestanddelene.

Et fremmed sprog må man have både i øjnene, ørerne, hånden og på tungen. Derfor fik eleverne bånd til de tekster, de læste. Desuden lod jeg dem skrive retroversioner fra og med lektion nr. 2. Dvs. de oversatte ca. ti sætninger til russisk, sætninger, som indeholdt glosser og grammatik fra den tekst, vi lige havde gennemgået. Disse skriveøvelser plejede at give et godt resultat.

Man kan dele sprogelever op i 'rationallister' og 'intuitivister'. Mit kursus har været lagt an på, at eleverne skulle have et bevidst forhold til både ordforråd og grammatik. Det må man kunne forlange af vordende filologer. Jeg har endda haft et lignende læsekursus for studerende fra andre institutter og fakulteter (f.eks. fysik, biologi, statskundskab, etnografi) og har anvendt de samme principper med et som regel godt resultat.

Den nye Ožegov

Til sidst et par ord om den ny Ožegov. Denne russisk-russiske ordbog i ét bind er en klassiker, som generationer af lærere og elever har benyttet sig af, siden den første gang udkom i 1949.

I forbindelse med Sovjetunionens fald og indførelsen af markedsøkonomien er den blevet så grundigt omarbejdet, at man kan tale om en ny Ožegov, for øvrigt nu udvidet med endnu en forfatter. I 1994 udkom anden reviderede udgave (den gamle ordbog udkom i 23 udgaver). Flere tusinde nye ord og ud-

tryk er blevet tilføjet, samtidig med at der er sket en afideologisering af ordbogen! Nu ligner den en 'normal' ordbog, hvor den før afspejlede Sovjetunionens politiske system i definitionerne af politiske og samfundsmæssige begreber og i valget af eksempler. Slår man f.eks. op under opslagsordene *kommunisme, demokrati, socialisme, socialdemokrati, adel, imperialisme, arbejder, arbejdsløshed, påske, jul, pinse, gud*, finder man nu en nøgtern forklaring uden værdiladede ord som 'opportunistisk, aggressiv, udbytning af arbejderklassen' etc. Borte er f.eks. opdelingen i et *socialt demokrati* og et *borgerligt demokrati* med deraf følgende to definitioner af begrebet *demokrati*, eller de to definitioner af begrebet *arbejder*, afhængigt af om det drejer sig om en arbejder i et *socialistisk* samfund eller et *kapitalistisk* samfund. Man finder ikke længere eksempler som '*I Sovjetunionen har socialismen sejret fuldt og definitivt*' eller '*Socialismen kender ikke til arbejdsløshed*'.

Begreber som *jul, påske, pinse, kristendom*, er der gjort så grundigt rede for, at forklaringerne på disse kristne begreber, som det siges i forordet, nærmest er encyklopædiske. Opslagsordet *gud* fylder cirka tre gange så meget i den ny Ožegov, som i de gamle udgaver. Der gives tre betydninger (hvor der under forklaringen af de kristnes gud specielt gøres opmærksom på, at ordet skrives med stort 'g') og otteogtredivede fraseologiske vendinger, hvor ordet *gud* forekommer.

Litteratur

- В.Г.Костомаров, Языковой вкус эпохи, 1994
 Л.Ферм, Особенности развития русской лексики в новейший период, Uppsala 1994
 Ожегов, С.И., Словарь русского языка, Москва 1981
 Ожегов, С.И. и Шведова, Н.Ю., Толковый словарь русского языка, Москва 1994